

Š. MEKNIĆ

## RAZVOJNE TENDENCIJE I POSTIGNUTI REZULTATI U PERADARSTVU SR HRVATSKE

### 1. PRISTUPNA RAZMATRANJA

U posljednja dva desetljeća peradarstvo u SFRJ, a posebno u SR Hrvatskoj, razvijalo se veoma dinamično. U razdoblju od 1961. do 1975. ukupna proizvodnja mesa peradi u Republici rasla je po prosječnoj godišnjoj stopi od 7,5 ‰, a proizvodnja jaja po stopi od 7,2 ‰. Glavni nosioci razvoja bile su društvene farme, što se između ostalog, dijelom vidi iz ovih podataka. Prirast peradi na društvenom sektoru, u istom razdoblju povećavao se godišnje po prosječnoj stopi od 28,4 ‰ a proizvodnja jaja po stopi od približno 34,0 ‰ godišnje.

Brz i uspješan razvoj peradarstva rezultat je spleta brojnih okolnosti, a posebno povoljnih društveno-ekonomskih uvjeta i sistematskog rada na unapređivanju ove proizvodnje. Za uspjeh zemaljskog peradarstva značajan je, također, napredak što ga je peradarstvo ostvarilo u svijetu, a osobito u razvijenim zemljama.

Mnogo je objektivnih činilaca koji su omogućili povoljne tokove. Međutim, ne smije se zaboraviti i na subjektivne faktore koji su osmišljavali, formirali i razvijali peradarstvo. Bez pretenzija da je u ovako kratkom prikazu moguće iscrpno prikazati sve činioce razvoja suvremenog peradarstva u nas, posebno treba istaknuti ove:

— Opći privredni razvoj zemlje, posebno industrije i tercijarnih djelatnosti, stvorio je dovoljno široko tržište koje je imalo potrebu i mogućnost da kupi povećane količine mesa peradi i jaja. Sve veći privredni potencijali zemlje omogućili su jednovremeno investicijska ulaganja u nove kapacitete. Narodni dohodak, iskazan u stalnim cijenama, povećan je od 1961. do 1975. za preko 1,2 puta.

— Kroz isto vrijeme ukupno stanovništvo Hrvatske je povećano s 4,2 na 4,5 miliona ili za 8,2 ‰. Međutim, broj zaposlenih stanovnika, porastao je, jednovremeno, s 852 tis. na 1.158 tis. odnosno u prosjeku godišnje po stopi od 2,2 ‰. Realni osobni dohoci po zaposlenom su, u istom periodu više nego udvostručeni.

— Poljoprivredno stanovništvo je u razmatranom razdoblju u apsolutnom i relativnom opadanju. Dok je, 1953, bilo 2,2 mil. poljoprivrednika ili 56,4 ‰ od ukupnog stanovništva, u 1971. registrirano je 1,4 mil. poljoprivrednika ili 34,2 ‰ od ukupnog broja popisom evidentiranih stanovnika. Porast nepoljoprivrednog stanovništva obvezivao je na intenzifikaciju proizvodnje, kao i organizaciju, te konstantno proširivanje proizvodnje hrane za tržište.

Dr Stjepan MEKNIĆ, »POLJODOBRA« ZAGREB

— Ukupna ulaganja u osnovna sredstva poljoprivrede od 1962. do 1975. iznosila su, po tekućim cijenama, preko 7,6 milijardi d. Samo u razdoblju od 1971. do 1975. investirano je na društvenom sektoru u peradarstvo, prema nepotpunim podacima 287,7 mil. d. Investicije u peradarsku proizvodnju vršene su veoma racionalno i u skladu s postavljenim planovima razvoja ovog dijela agroindustrijskog kompleksa. Paralelno s izgradnjom objekata za perad podignute su tvornice stočne hrane, sortirnice, valionice, klaonice i hladnjače, kao i maloprodajna mreža za meso peradi i jaja.

— Peradarska grupacija u Republici imala je posljednjih petnaest godina svoju razrađenu koncepciju razvoja temeljenu na znanstvenim osnovama. U perspektivnim programima razvoja peradarstva polazilo se od stvarnih potreba stanovništva i postojećih privrednih potencijala zemlje. Stoga je realizacija u proizvodnji i potrošnji neznatno odstupala od veličina koje su planirane.

— Veoma uspješno bilo je obrazovanje kadrova za peradarstvo. Kada se ovo kaže treba imati na umu osposobljavanje i specijalizaciju kadrova svih profila — od radnika u peradarnjacima do stručnjaka u institutima i fakultetima. Računa se da je u 1975. na društvenom sektoru u Republici, uključujući proizvodnju, preradu i prodaju mesa peradi i jaja radilo blizu 2.300 radnika i stručnjaka različitih kvalifikacija. Za peradarsku proizvodnju okvalificirano je poslije oslobodenja zemlje preko 200 magistara i specijalista. Valja također istaknuti sposoban i efikasan kadar organizatora proizvodnje i tehnologa, koji permanentno unapređuju i proširuju proizvodnju, preradu i plasman mesa peradi i jaja. Posebno ovom treba dodati izvanredne rezultate veterinarske službe u zaštiti zdravlja peradi i organizaciji preventive u užem i širem smislu. Centar za peradarstvo na Veterinarskom fakultetu s ekipom specijalista i s instaliranom najsuvremenijom laboratorijskom opremom, sistematski prati proizvodnju na farmama, te putem poboljšavanja zoohigijenskih uvjeta, ishrane kao i putem istraživanja i eliminiranja uzroka patologije konstantno unapređuje proizvodnju i ekonomiku na pretežnom dijelu društvenih farma.

## 2. KRAĆI PRIKAZ POVIJESNOG RAZVOJA PERADARSTVA

Veličinu uloženi napore i postignutih rezultata u peradarstvu moguće je potpunije sagledati jedino tako, da se barem u najsazetijem obliku, prikaže — povijesni razvoj ove grane.

Premda nema dovoljno podataka iz dalje prošlosti o mjestu peradarstva u poljoprivredi i privredi područja koje danas obuhvata SR Hrvatska, izvjesno je da su naši narodi od davnina uzgajali kokoši, guske i patke, a kasnije i pure. Prema podacima Stipetića<sup>1)</sup> stočarstvo je u razdoblju od 1885. do 1889. u bruto poljoprivrednoj proizvodnji Hrvatske u prosjeku u-

1) V. Stipetić: Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske, Zagreb 1959. str. 75.

čestvovalo s 41  $\%$ . U istom periodu proizvodnja mesa peradi procijenjena je na 8,2 tis. t što čini 12,6  $\%$  tadanje ukupne proizvodnje mesa. Proizvodnja jaja, u razmatranom razdoblju procijenjena je na 187 mil. kom. Ima li se u vidu da je u istom periodu u Hrvatskoj živjelo oko 2,8 mil. stanovnika, to se proizvodnja mesa peradi po stanovniku kretala oko 3 kg, a jaja oko 68 komada.

Proizvodnja mesa peradi kasnije, po razdobljima, prema istom izvoru, varira i kreće se do I svjetskog rata između 8,2 do 10 tis. tona odnosno ono učestvuje s 11,4 do 12,7  $\%$  u ukupnoj proizvodnji mesa. Između dva svjetska rata proizvodnja mesa peradi procijenjena je na 14,6 ( $\phi$  1931—1934), a zatim na 15,4 tis. t ( $\phi$  1935—1939.) odnosno na 14,6 do 14,8  $\%$  od ukupne proizvodnje mesa na području današnje SR Hrvatske. Proizvodnja jaja pred I svjetski rat ( $\phi$  1931—1934.) dostigla je 249 mil. kom, a pred II svjetski rat 330 mil. komada ( $\phi$  1935—1939).

Između dva svjetska rata proizvodnja mesa peradi i jaja dobivala je snažne podsticaje u srazmjerno velikom izvozu. Dovoljno je napomenuti da je u periodu od 1935. do 1939. Jugoslavija u prosjeku izvozila godišnje oko 14,3 tis. tona mesa peradi i oko 13,7 tis. t jaja. Izvozom je stoga bilo obuhvaćeno blizu 30  $\%$  ukupne proizvodnje mesa peradi i gotovo 22  $\%$  evidentirane ukupne proizvodnje jaja u Jugoslaviji. Učešće SR Hrvatske u tom izvozu bilo je značajno.

Prvih godina poslije oslobođenja proizvodnja mesa peradi i jaja bila je niska i cijeni se da je jedva dosizala razinu proizvodnje između 1900—1910. Tek nakon uspješne obnove zemlje peradarstvo se počelo sustavno razvijati.

Veoma spor razvoj peradarske proizvodnje u Hrvatskoj rezultanta je djelovanja niza činilaca od kojih ćemo istaknuti samo najvažnije:

— Peradarstvo je tretirano kao sporedna grana u poljoprivrednoj proizvodnji. Ono je spadalo u domenu rada seoskih domaćica i unatoč brojnih pokušaja intenzifikacije peradarstvo pretežno je ostalo krajnje ekstenzivno. Smještaj peradi bio je neprikladan za suvremenu proizvodnju. Redovita ishrana peradi vršena je samo kod uzgoja podmlatka i tokom zime. Uslijed takvog tretmana proizvodnja mesa peradi, a pogotovo jaja bila je izrazito sezonska što joj je umanjivalo značenje u opskrbi stanovništva hranom.

— Svako poljoprivredno, kao i pretežni dio nepoljoprivrednih domaćinstava u manjim naseljima, uzgajalo je perad prvenstveno za vlastite potrebe. S obzirom na sezonsku pojavu većih količina peradarskih proizvoda na tržištu najčešće su cijene bile niske što nije stimuliralo proizvođače u pravcu povećanih ulaganja i proširenja proizvodnje. Broj potrošača nepoljoprivrednika, bio je srazmjerno malen. Dovoljno je napomenuti da 1890. poljoprivrednici učestvuju s 84,7  $\%$  u ukupnom broju stanovnika. Proces deagrarizacije stanovništva bio je veoma spor. Četiri desetljeća kasnije, tj. 1931. evidentirano je još uvijek 69,5  $\%$  poljoprivrednog od ukupnog stanovništva na području današnje SR Hrvatske. Istodobno povećan je ukupan broj poljoprivrednog stanovništva za gotovo 217 tis. odnosno za blizu 9  $\%$ . Ova činjenica ukazuje na usitnjavanje seljačkog posjeda i sve nepovoljnije uvjete privređivanja na selu. Brzom industrijalizacijom zemlje poslije drugog

svjetskog rata, smanjuje se poljoprivredno stanovništvo i 1953. ukupan broj poljoprivrednika se približava stanju iz 1890.

— Na uzgoju i uvođenju novih pasmina peradi te unapređenju peradarstva učinjeno je nedovoljno. U pasminskom pogledu bila je trajno prisutna velika šarolikost. Svaka pokrajina imala je svoje domaće pasmine koje su se razlikovale krupnoćom a donekle i bojom perja. U Hrvatskoj, prema Oberhoferu<sup>2)</sup>, kokoši domaće pasmine su većinom bijele, grahoraste ili jarebičaste. Najbolja domaća pasmina bila je štajersko-zagorska kokoš koja je dosizala do 1,75 kg, a pijetlovi i preko 2 kg. Godišnja nesivost joj je u povoljnim uvjetima bila do 150, pa i više jaja, teških u prosjeku između 55 i 65 grama. Uzgoj pura bio je raširen osobito u Hrvatskom zagorju i Međimurju odakle su svojedobno izvažane veće količine purjeg mesa u Englesku. Prema Svibenu<sup>3)</sup> neutovljene pure domaće pasmine teže oko 3—4,5 kg a purani 7 — 9 kg. Nakon toga pure su teške 607 kg a purani 12—15 kg. Domaće patke slične su divljim patkama, a težina im se kreće između 1,5 — 2,5 kg. Uzgajaju se različiti domaći sojevi gusaka. Pretežno su to kasnozrele domaće guske koje neutovljene teže oko 5 kg, a utovljene postižu težinu između 8 do 10 kg.

— Od niza organiziranih pokušaja koji su vršeni s ciljem unapređenja zemaljskog peradarstva valja spomenuti Zadregu za uzgoj i selekciju čistokrvne peradi u Božjakovini. Ona je između dva rata snabdijevala peradare jajima za nasad, jednodnevnim pilićima, podmlatkom i odrasлом peradi svih vrsta i od nekoliko čistokrvnih pasmina. Na širem planu su ova, kao i nastojanja brojnih entuzijasta, dala sasvim skromne rezultate. Nedostajali su povoljni opći društveno-ekonomski uvjeti i snažni nosioci proizvodnje.

— Razvitak peradarstva bio je usporen u toku dva svjetska rata, od kojih je osobito posljednji, koji se odvijao u zemlji doveo do značajnog smanjenja fonda peradi i proizvodnje.

— Opća oskudica na stočnim proizvodima u prvim godinama poslije oslobođenja zemlje kao i sagledavanje izuzetnih mogućnosti prerade u brzoz proizvodnji mesa i jaja, stvorili su povoljna raspoloženja za organizaciju ove grane na suvremenijim osnovama. Začeci krupne peradarske proizvodnje u Republici vezani su uz podizanje »Živinarstva Kokingrad« na »Belju«. Prva proizvodnja s ove farme uslijedila je 1951. Relativno velika uginuća peradi prvih godina, kao i ostale stočne proizvodnje, nije osiguravala potreban zamah u razvoju peradarstva. Nezadovoljavajuće rezultate su imale i druge društvene farme, osobito između 1954. i 1956., što je uvjetovalo privremeno nazadovanje peradarstva na društvenom sektoru, a zatim stagnaciju i tek na kraju blagi uspon sve do 1960.

### 3. RAZVITAK PERADARSTVA OD 1961. DO 1977.

1961. i 1962. učinjen je bitan zaokret u proizvodnoj orijentaciji u peradarstvu. Umjesto farma s raznovrsnom proizvodnjom prelazi se na orga-

2) J. Oberhofer: Peradarstvo, Zagreb 1929.

3) M. Sviben: Uzgoj peradi (Skripta), Zagreb 1966.

nizaciju usko specijaliziranih pogona. Prvi peradnjaci za nesilice teških pasmina farme »Koka« u Varaždinu izgrađeni su 1961. Temelj proizvodnje konzumnih jaja stvoren je 1962. i 1963. izgradnjom prve farme »Agrokoka« u Hrv. Leskovcu kraj Zagreba. Početnom proizvodnjom od 18 mil. jaja ova farma je u praksi potvrdila opravdanost postavljene koncepcije. U 1970. »Agrokoka« dostiže proizvodnju od 226 mln. konzumnih jaja.

Nakon povoljnih rezultata što su ostvareni u specijaliziranim farmama, postupno i sve ostale društvene farme prelaze na ovaj oblik organizirane proizvodnje (Kokingrad — Belje, »Jadro« — Split, »Pehlin« — Rijeka i dr.). Zamah koji je peradarstvo iz godine u godinu dobivalo i veliki broj učesnika u proizvodnji nametao je potrebu detaljnijeg planiranja i usmjerenja daljeg razvoja peradarstva.

### 3.1. Osnovna koncepcija i planovi razvoja peradarstva

Prvim perspektivnim planom razvoja peradarstva obuhvaćeno je razdoblje od 1965. do 1970. Izrađen je u Centru za peradarstvo Veterinarskog fakulteta u Zagrebu.<sup>4)</sup> Planom su pored ostalog bile obuhvaćene sve važnije mjere za razvoj peradarstva. Posebno je za to vrijeme bio značajan koncept izgradnje dvaju razvojnih centara: za teške i lake pasmine. Naglasiti treba da su društveno-politički organi i kreditne ustanove u potpunosti podržale ovu koncepciju, te da se podizanje novih objekata u velikom stupnju odvijao prema planu investicijske izgradnje.

Centar za peradarstvo je kasnije, na zahtjev pojedinih grupacija, izradio ove planove: Program unapređenja proizvodnje mesa peradi u SR Hrvatskoj od 1970. do 1975; Projekcija uzgoja i tova gusaka na PIK »Virovitica«; Program unapređenja proizvodnje konzumnih jaja u kooperaciji i dr.

U 1976. Centar za peradarstvo i »Poljodobra« izrađuju Plan razvoja peradarske proizvodnje SR Hrvatske od 1976. do 1980. Izradu plana financiraju peradarske organizacije.

Osnovna koncepcija unapređivanja peradarstva u Republici prema ovim planovima bila je jačanje specijaliziranih razvojnih centara na društvenom sektoru koji će kroz poslovnu suradnju s drugim farmama i u kooperaciji s individualnim proizvođačima osigurati tržištu dovoljno kvalitetnog mesa peradi i jaja po dinamici koja odgovara potrošačima, te cijenama koje omogućavaju plasman uvećane proizvodnje.

U skladu s tako usvojenim smjericama u Republici su formirani centri koji su neposredno ili posredno bitno doprinijeli organizaciji dinamičnog i efikasnog peradarstva. Glavni nosioci suvremenog peradarstva u Republici, a dijelom i u Jugoslaviji su: »Koka« Varaždin i »Agrokoka« Zagreb. Na ove dvije organizacije vezala se kasnije većina ostalih farma našavši zajednički interes poslovnom suradnjom. Vremenom su oformljeni novi razvojni centri koji po tehnološkoj i organizacijskoj liniji izrastaju u nove zaočružene cjeline kao što je PIK »Pazin« za pure; Poslovno udruženje veteri-

4) Objavljen u »Biltenu« Poljodobra u Zagrebu br. 18 i 19/1964.

narskih stanica za proizvodnju i kooperaciju s individualnim gospodarstvima. U okviru grupacije stanica osobito uspješan je razvoj peradarstva u organizaciji Veterinarskih stanica u Slavonskom Brodu i Daruvaru.

Kretanja i važniji rezultati što su ostvareni u analiziranom razdoblju izloženi su u poglavljima koja slijede.

### 3.2. Fond peradi

Promjene brojnog stanja peradi početkom godine po sektorima i razdobljima izložene su u tabeli 1.

Tabela 1 — Kretanje fonda peradi od 1961. do 1977.

Razdoblje	Brojno stanje peradi početkom godine (u 1000 kom.)			Učešće društvenog sektora u ukupnom fondu (u %)
	Društveni sektor (1. I)	Individ. gospodar. (15. I)	Ukupno	
1961.	243	6.767	7.010	3,5
◊ 1961—1965.	523	6.872	7.395	7,1
◊ 1966—1970.	1.782	7.396	9.178	19,4
◊ 1971—1975.	4.235	7.960	12.195	24,7
◊ 1971—1975.	4.235	7.960	12.195	34,7
1976.	5.017	7.898	12.915	38,8
1977.	5.528	9.027	14.555	38,0

Izvor. Stat. godišnjak SRH 1972. do 1977.

Iz podataka vidi se da je porast broja peradi na društvenom sektoru znatno brži od povećanja fonda na individualnim gospodarstvima. U razdoblju od 1961. do 1977. broj peradi na društvenom sektoru rastao je po prosječnoj godišnjoj stopi od 21,6 %, dok je na individualnim gospodarstvima ostvaren porast po stopi od 1,8 % odnosno ukupno u Republici po stopi od 4,7 %. Navedena kretanja su uvjetovala izmjenu učešća društvenog sektora u fondu peradi s 3,5 % u 1961. na 38,0 % u 1977.

Ovakva kretanja bitno su izmijenila odnose u proizvodnji, a posebno u odnosu količina mesa i jaja koje su iznošene na tržište.

Učešće pojedinih vrsta peradi u fondu ne objavljuje statistička služba u Republici. Za tu svrhu mogu poslužiti publicirani podaci za SFRJ, cijeneći da odnosi približno odgovaraju stanju i u SR Hrvatskoj. Prema podacima za 1977. u fondu, početkom godine, su najviše zastupljene kokoši i to s 90,6 %, zatim slijede pure s 3,5 %, pa guske s 3,2 %, a najmanje imapataka — svega 2,7 %. Promatrano od 1961. evidentiran je porast učešća kokoši za blizu 3 %, dok je smanjeno učešće gusaka i pataka.

### 3.3. Proizvodnja jednodnevnog podmlatka peradi

Kao indikator složenih kretanja i brzine razvoja te značajan činilac od koga zavisi ukupan obujan peradarske proizvodnje mogu poslužiti podaci o proizvodnji jednodnevnog podmlatka. (Tabela 2).

Tabela 2 — Proizvodnja jednodnevnog podmlatka peradi po sektorima i razdobljima

Razdoblje	Proizvodnja 1-dnevnog podmlatka (u 1000)			Učešće
	Društveni sektor	Individual. gospodarstva	Ukupno	društvenog sektora u ukup. proiz. u %
1962.	1.537	19.920	21.457	7,2
∅ 1962—1965.	3.673	22.153	25.826	14,2
○ 1966—1970.	15.376	23.545	38.921	29,5
○ 1971—1975.	43.999	21.312	65.311	67,4
1975.	47.034	10.490	57.524	81,8

Izvor: Statistički bilteni: Stočarstvo i ribarstvo od 1962. do 1975.

Primjedba: Za 1961, 1976. i 1977. nisu publicirani stat. podaci.

Podaci izloženi u tabeli 2. pokazuju nagli uspon proizvodnje jednodnevnog podmlatka peradi na društvenim farmama. Istodobno proizvodnja 1-dnevnog podmlatka na individualnim gospodarstvima raste sporo sve do 1973, da bi potom uslijedio njen nagli pad. Ovakvi tokovi uvjetovali su povećanje učešća društvenog sektora u ukupnoj proizvodnji jednodnevnog podmlatka sa 7,2 % u 1962. na gotovo 82 % u 1975. Time je ostvarena prosječna godišnja stopa porasta na društvenom sektoru od 1962. do 1975. od 30,1%, uz jednovremeni pad na individualnim gospodarstvima po stopi od 5,1% u prosjeku godišnje što zajedno predstavlja, za oba sektora, godišnji porast po prosječnoj stopi od 7,9 % godišnje.

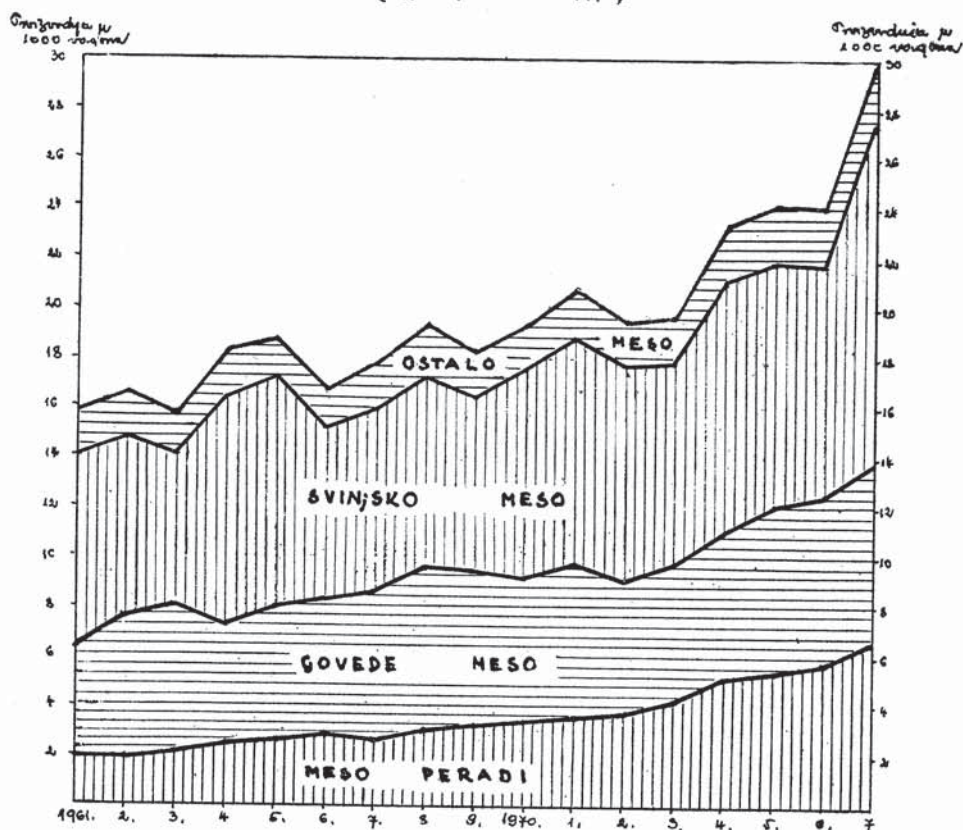
Izložena kretanja, između ostalog, ukazuju i na veoma brzo usvajanje suvremene tehnologije u peradarstvu. Naime, jednodnevni podmladak na društvenom sektoru proizvodi se u dvije velike valionice i nekoliko malih uz korištenje suvremenih inkubatora. Istovremeno individualna gospodarstva proizvode takav podmladak na tradicionalan način — nasađivanjem u gnijezdima. Iako veliki dio individualnih gospodarstava prvenstveno proizvodi za potrebe vlastitih domaćinstava, u relativno kratkom razdoblju oni prihvaćaju inovacije i kupuju jednodnevni podmladak za tov od društvenih organizacija.

### 3.4. Meso peradi i njegovo mjesto u ukupnoj proizvodnji mesa

Proizvodnja mesa peradi raste konstantno i njeno je mjesto u ukupnoj proizvodnji mesa sve značajnije. U toj proizvodnji ne smjenjuju se ciklično

usponi i padovi koji su osobito karakteristični za proizvodnju svinjskog mesa. Znatno brži rast proizvodnje mesa peradi postupno unosi izmjene u strukturi proizvodnje mesa što se vidi iz tabele 3. i grafikona 1.

Graf. 1. Proizvodnja mesa u SR Hrvatskoj po glavnim vrstama (od 1961. do 1977.)



Tokovi proizvodnje glavnih vrsta mesa po godinama izloženi su u grafikonu 1.

Strukturu proizvodnje mesa peradi po sektorima za sada statistička služba ne objavljuje. Međutim, prirast peradi, pogotovo kada se posmatra kroz duže vremensko razdoblje, pruža dovoljno uvida u kretanja ove pojave. Manje razlike u odnosu na proizvodnju mesa javljaju se samo povremeno u relativnim odnosima kada dolazi do povećanja odnosno smanjenja fonda. (Tabela 4).

Perad za klanje društveni sektor tovi na vlastitim farmama i u kooperaciji s individualnim gospodarstvima. Obujam tova u kooperaciji bio je prvih godina intenzifikacije peradarstva relativno mali budući su društvene far-



Tabela 3 — Ukupna proizvodnja svih vrsta mesa i mesa peradi po razdobljima  
(u 1000 t)

Razdoblje	Proizvodnja svih vrsta mesa—ukupno*)	U tome:		Učešće mesa peradi u ukup. proizvod. u %
		meso peradi	ostale vrste mesa	
1961.	158,0	19,0	139,0	12,0
∅ 1961—1965.	169,8	21,6	148,2	12,7
∅ 1966—1970.	182,6	30,0	152,6	16,4
∅ 1971—1975.	214,6	44,0	170,6	20,5
1976.	240,0	57,0	183,0	23,8
1977.	298,0	66,0	232,0	22,2

Izvor: Statistički godišnjak SRH.

\*) Bez mesa od riba i divljači.

Tabela 4 — Ukupan prirast peradi po sektorima i razdobljima

Razdoblje	Prirast peradi (u 1000 t)			Učešće društvenog sektora u ukup. prirastu (u %)
	Društveni sektor	Individual. gospodar.	Ukupno	
1961.	1	18	19	5,3
∅ 1961—1965.	3	21,8	24,8	12,1
∅ 1966—1970.	11,4	29,0	40,4	28,2
∅ 1971—1975.	27,0	38,0	65,0	41,5
1976.	35	43	78	44,9
1977.	48	44	92	52,2

Izvor: Stat. godišnjaci SRH 1971—1978.

me uvodile novu tehnologiju i sticale prva iskustva. Počev od 1967. obujam tova u kooperaciji veći je nego na društvenim farmama. Kretanje isporuka utovljene peradi iz organiziranog tova izloženo je u tabeli 5.

Tabela 5 — Isporuke utovljene peradi iz organiziranog tova po razdobljima

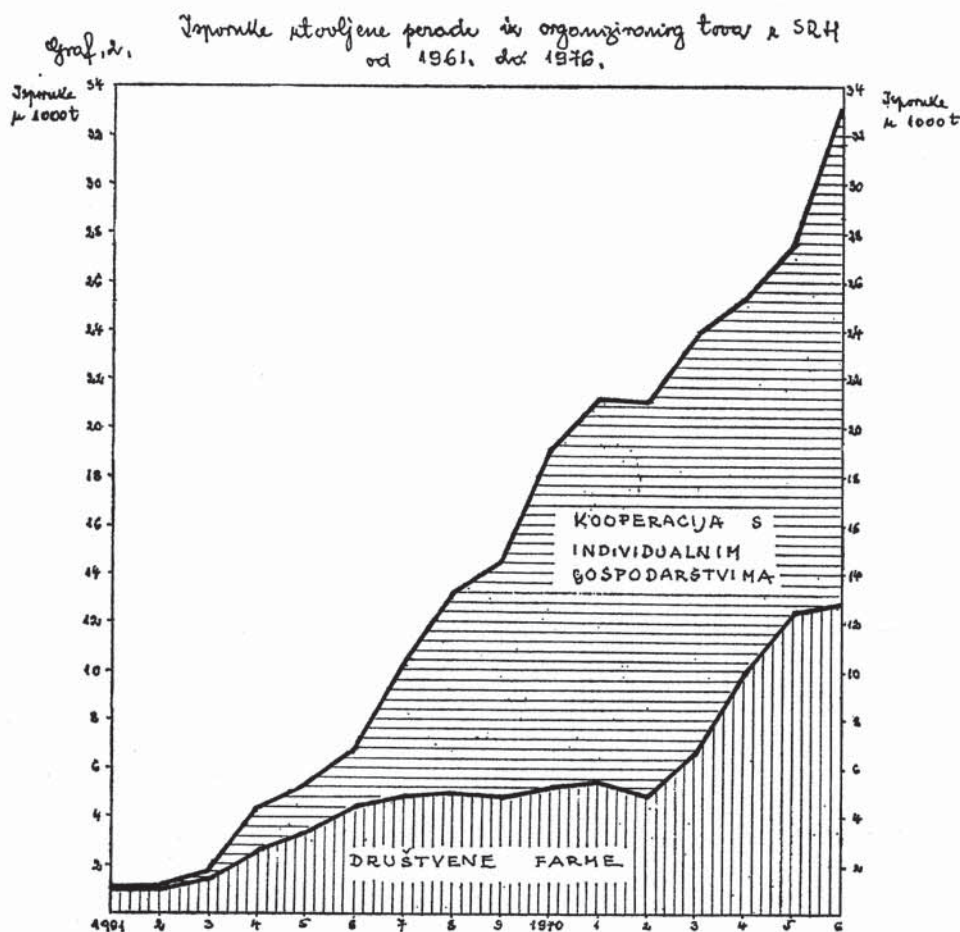
Razdoblje	Isporuke peradi iz organ. tova (u t. ž. v.)			Učešće u ukup. ispor. (u %)	
	Društvene farme	Kooper. s ind. gospodarstvima	Ukupno	Društ. farme	Kooper. s ind. gos.
1961.	1.141	24	1.165	97,9	2,1
∅ 1961—1965.	1.947	782	2.729	71,3	28,7
∅ 1966—1970.	4.921	7.807	12.728	38,7	61,3
∅ 1971—1975.	7.885	15.930	23.815	33,1	66,9
1976.	12.827	20.264	33.091	38,8	61,2

Izvor: Statistički godišnjaci SRH od 1971. do 1978.

Iz podataka u tabeli 5. vidi se da približno dvije trećine utovljene peradi, posljednjih godina osigurava se kooperacijom s individualnim gospodarstvima. Valja također napomenuti da je tov brojlera dominantan u organiziranom tovu peradi te posljednjih godina na njega otpada preko 93 % ukupnih isporuka.

Kretanje organiziranog tova po godinama prikazano je u grafikonu 2.

Od pojedinih društvenih farma u 1975. najveći obujam tova ostvarile su: »Koka« Varaždin, »Kokingrad« Belje, »Jadro« — Split i »Sljeme« — Vrbovsko. Kooperacija s individualnim gospodarstvima razvijena je na srazmjerno širokom području u Republici, a glavni nosioci kooperacije, iste godine, bile su ove organizacije: »Koka« Varaždin, Poslovno udruženje veterinarskih stanica — Zagreb, »Vajda« — Zagreb, PPK »Pazin«, »Mesoprodukt« — Zagreb, »Agrocentar« — Sesvete i dr.



### 3.5. Proizvodnja jaja

Tokovi proizvodnje jaja po dinamici i strukturi nešto su drugačiji nego što su, u istom periodu, bili u proizvodnji mesa. Međutim, i ovu proizvodnju karakterizira proces intenzifikacije i nagle ekspanzije proizvodnje na društvenim farmama. U tabeli 6. izloženo je kretanje proizvodnje jaja po sektorima i razdobljima.

Tabela 6 — Proizvodnja jaja u SRH po sektorima i razdobljima

Razdoblje	Proizvodnja jaja (u mil. kom.)			Učešće društvenog sektora u ukup. proiz. (u %)
	Društveni sektor	Individual. gospodarstva	Ukupno	
1961.	5	314	319	1,6
ϕ 1961—1965.	15	364	379	4,0
ϕ 1966—1970.	110	480	590	18,6
ϕ 1971—1975.	281	520	801	35,1
1976.	285	596	881	32,3
1977.	322	616	938	34,3

Izvor: SG SRH 1971. do 1978.

Iz podataka što su prezentirani u tabeli 6. vidi se da je proizvodnja jaja na društvenom sektoru za proteklih 16 godina povećana za preko 64 puta. Tako je od neznatnog učešća u 1961. došla na približno jednu trećinu ukupne proizvodnje. Najveći dio konzumnih jaja na društvenom sektoru proizveden je na farmama »Agrokoka« — Zagreb. Od ostalih organizacija važne su pojedine veterinarske stanice koje organiziraju proizvodnju u kooperaciji s individualnim gospodarstvima. U iskazanim količinama uključena su također i rasplodna jaja. Godišnja proizvodnja konzumnih jaja po prosječnoj nesilici kretala se u 1975. od 260 do 270 jaja.

### 4. POTROŠNJA MESA PERADI I JAJA

Postignuti rezultati u proizvodnji mesa peradi i jaja povoljno su se odrazili na bilancu ishrane stanovništva, bilancu vanjske trgovine i dr. U sažetom obliku pokušat ćemo izložiti glavne aspekte tih utjecaja:

— Uvećana proizvodnja pretežnim je dijelom utrošena za ishranu stanovništva. Prema obavljenim anketama o potrošnji radničkih domaćinstava, značajnije promjene u prehrani bile su ove: (Tabela 7.).

U energetsom pogledu u prehrani nije bilo većih promjena. Prosječni dnevni obrok člana anketiranih radničkih domaćinstava sadržavao je između 2.080 do 2.250 kalorija. U biokemijskom pogledu, međutim, obrok je poboljšán od 57 na oko 69 grama bjelancevina, od kojih je 1964. bilo 23, a 1975. 39 g animalnog porijekla.

Tabela 7 — Važnije promjene u potrošnji prehrambenih artikala u radničkim domaćinstvima

O p i s	Potrošnja po članu domaćinstva (godišnje)		
	1964.	1970.	1977.
Svježe meso — svega — kg	21,3	33,4	45,0
Od toga:			
meso peradi — kg	4,9	9,6	11,3
Prerađevine od mesa i ribe — kg	6,5	9,6	14,0
Jaja — kom.	66	99	121

Velika je prednost industrijske proizvodnje mesa peradi i jaja u odnosu na tradicionalni način što se gotovo potpuno prilagodila dinamici koja odgovara potrošačima. Ta je činjenica osobito važna u proizvodnji i prometu jaja. Dok je u razdoblju 1962—1964. u periodu ožujak — lipanj otkupljeno 63,6 % ukupnih količina jaja, posljednjih godina otkup jaja po mjesecima gotovo je potpuno ravnomjeran.

— Povećana potrošnja mesa peradi i jaja u zemlji oslobodila je stanovite količine goveđeg i svinjskog mesa za izvoz, što se pozitivno odražava na vanjsko trgovinsku bilancu.

— Dio proizvodnje mesa peradi, jaja i jednodnevnih pilića prodaje se u drugim republikama, pokrajinama što poboljšava snabdjevenost jugoslavenskog tržišta.

## 5. OSVRT NA ZNAČAJNIJE ČINIOCE RAZVOJA

### 5.1. Pregled primijenjenih tehnoloških postupaka

Uz zaostalo i ekstenzivno peradarstvo postupno je izrastalo i jačalo moderno. Ne može se stoga govoriti o tehnologiji koja je općenito prihvaćena i proširena na području Republike. Pokuša li se izvršiti grupiranje tehnoloških postupaka moglo bi se proizvođače sasvim grubo svrstati u tri skupine: a) društvene farme, koje u pravilu imaju i teže realizirati suvremenu tehnologiju. Toj kategoriji pripada i veliki dio individualnih proizvođača koji kooperiraju s društvenim sektorom; b) individualna gospodarstva s tradicionalnom tehnologijom, koja radi udaljenosti od tržišta i društvenih farma, pomanjkanja znanja i sredstava proizvode na način kako su vjekovima radila pokoljenja proizvođača, i c) individualni proizvođači s kombiniranom tehnologijom, koji pod utjecajem organizirane proizvodnje, informatike i dr. prihvaćaju u manjem ili većem stupnju suvremene postupke u peradarstvu korigirajući se kroz praksu. Ovdje je prisutan niz prelaznih oblika koji u pravilu nastoje uvesti suvremene postupke odnosno dijelom potpuno napuštaju ovu proizvodnju.

U kratkom osvrtu izložit ćemo neka osnovna obilježja suvremene tehnologije:

— Za reprodukciju se pretežno koriste roditeljske odnosno djedovske linije poznatih selekcijskih centara u svijetu (Lohmann, Euriurid, Ross, Kimber i dr.). Dopremaju se rasplodna jaja odnosno jednodnevni pilići i uzgajaju na farmama. Komercijalni hibridi se proizvode za vlastite potrebe, kao i za prodaju društvenim farmama koje se ne bave uzgojem peradi odnosno individualnim poljoprivrednim proizvođačima.

— Objekti za smještaj peradi se međusobno prilično razlikuju u pogledu zoohigijenskih prilika koje osiguravaju. Nakon početničkih pokušaja simplifikacije u izgradnji koji nisu dali zadovoljavajuće rezultate u proizvodnji, uslijedilo je podizanje objekata koji omogućavaju veoma efikasnu tehnologiju. Standardni peradnjak za uzgoj podmlatka hibrida teških pasmina ima korisnog prostora oko 1000 m<sup>2</sup>. Od opreme ima ugrađen podni konvejer, okrugle automatske pojilice, grijanje termogenima, funkcionalne ventilatore. Podovi, stropovi i zidovi dobro su termoizolirani. U ovakvim objektima, u toku uzgoja i eksploatacije nesilica postotak uginuća je manji od normativa koje predviđaju dobavljači roditeljskih linija. Slično je stanje što se smještaja tiče i za ostale kategorije peradi uz razlike u pogledu specifične opreme, klimatskog područja i sl.

Kod uzgoja rasplodnog podmlatka lakih pasmina i u proizvodnji konzumnih jaja od 1967. postupno se prelazi na sistem držanja u troetažnim kavezima. Prvi kavezi bili su tipa Salmet. Danas je ovo gotovo isključiv način držanja podmlatka i nesilica hibrida lakih pasmina.

— Sva perad u intenzivnom uzgoju hrani se gotovim krmnim smjesama proizvedenim u tvornicama stočne hrane. Kapaciteti tvornica stočne hrane su dovoljni ne samo za postojeći obujam peradarske proizvodnje, već će moći podmiriti potrebe za planirani razvoj do 1980. Hrana je zadovoljavajućeg kvaliteta, a utrošak u 1975. kretao se u toku brojlera oko 2,4 — 2,6 kg za kg prirasta, u proizvodnji konzumnih jaja od 160—170 g po kom, uzgoju mladica teških pasmina oko 16 kg/kom, a lakih pasmina od 8,2 do 8,5 kg/kom.

— U intenzivnom uzgoju primjenjuju se neophodne mjere preventivne u užem i širem smislu. Uslijed toga, kao i povoljnog utjecaja dobro opremljene nadgradnje, kretanje mortaliteta je svedeno u snošljive granice. U 1975. mortalitet je u prosjeku bio ovaj: u toku pilića 4—5 %, uzgoju podmlatka za rasplod od 4,5—6 %, nesilica oko 1 % mjesečno, pura u toku 7,6 % itd.

## 5.2. Ostali objekti i oprema za peradarstvo

Uspješan razvoj peradarstva bio je, pored ostalog, moguć radi uspješne izgradnje ostalih kapaciteta za peradarstvo. Tu spadaju valionice, sortirnice za jaja, klaonice, tvornice za preradu, hladnjače, transportna sredstva svih vrsta i prodavaonice.

Osobito treba istaknuti da su najbolje poslovne rezultate ostvarile organizacije koje su uspjele zaokružiti svoj proizvodno-prehrambeno-prodajni lanac. U tom pogledu posebno su zapaženi rezultati »Koke« Varaždin, »Agrokoke« — Zagreb, »Purisa« — Pazin i dr.

### 5.3. Poslovanje nosilaca peradarske proizvodnje

Konstantan porast proizvodnje mesa peradi i jaja u analiziranom razdoblju, posebno na društvenom sektoru, nedvojbeno potvrđuje da se unapređenje peradarstva provodilo veoma brižljivo. Osim obimnih ulaganja, požrtvovnog rada, sposobnih i ambicioznih kadrova, treba istaknuti povoljne uvjete što ih je društvo trajno osiguravalo mjerama tekuće privredne politike. Za proizvođače su od osobite važnosti povoljne cijene što su ih postizali za gotove proizvode. Od svih stočarskih grana peradarstvo je imalo najmanje kriznih situacija. Vrijednost proizvodnje što su je ostvarili glavni nosioci peradarske proizvodnje u Republici u 1975. bila je nešto manja od 3 mlrd. d. Najuspješnija organizacija, kao što je npr. »Koka« Varaždin, ostvaruje niz godina ekonomičnu proizvodnju koja joj omogućava da veliki dio izgradnje financira iz vlastitih izvora. Uslijed veoma uspješne investicijske izgradnje u Republici 1975. društveni sektor raspolaže s preko 180 peradnjaka za uzgoj podmlatka, 300 objekata za proizvodnju jaja i 670 objekata za tov peradi itd. S preko 270 vlastitih prodavaona peradarstvo predstavlja primjer u pogledu organiziranosti i poslovnosti u okviru agroindustrijskog kompleksa.

## 6. SAŽETAK

Meso peradi i jaja, kao i prerađevine koje se od njih izrađuju osobito su kvalitetni i traženi artikli u prehrani stanovništva. Nagli porast proizvodnje omogućio je brzo povećanje potrošnje mesa peradi i jaja. U SR Hrvatskoj je od 1961. do 1977. povećana proizvodnja mesa peradi s 19 tisuća na 66 tisuća tona, a jaja s 319 mln. kom na 938 mln. kom. Grubo se može računati da je potrošnja u Republici porasla za blizu tri puta.

Uspješan dosadašnji razvitak proizvodnje i potrošnje bio je moguć zahvaljujući organizaciji društvenog peradarstva na industrijskim osnovama, sposobnom kadru koji je znalački ovladao procesima proizvodnje i prerade, kao i jasnoj koncepciji razvoja koja je dobila punu podršku od društveno-političkih organa i kreditnih organizacija.